

СУЧАСНІ ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Воробйов М. В.

Бібліографічний опис: Воробйов М. В. СУЧАСНІ ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ // Якість освіти в умовах змін: наукові пошуки, педагогічна практика та предметні методики : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції.

Кам'янець-Подільський, 2026. С. 188-195.

Видавець: ГО «Педагогічна платформа «Якість освіти»»

Оригінальні сторінки у збірнику: 188-195

Воробйов Максим Вікторович,

аспірант Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка м. Полтава,
Україна*

*Науковий керівник: Близнюк Микола Миколайович, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри виробничо-інформаційних технологій та безпеки життєдіяльності
факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка, член Співки дизайнерів України, член Наукового
товариства імені Шевченка.*

Фінансові рішення перестали бути «дорослою» темою, відкладеною до моменту першої зарплати. Учні щодня стикаються з грошовими практиками: кишенькові витрати, підписки на сервіси, покупки в інтернеті, донати в іграх, перекази, реклама «вигідних» пропозицій. Усе це формує реальні ризики: імпульсивні витрати, нерозуміння повної вартості покупки (комісії, регулярні списання), зниження критичності до інформації, а інколи й уразливість до шахрайства [2, с. 597].

На рівні державних орієнтирів фінансова грамотність розглядається як компетентність, потрібна для повсякденного життя, а її проявом у поведінці є фінансова культура – сукупність звичок, очікувань і моделей ухвалення рішень щодо особистих фінансів [5, с. 5]. Для освіти це означає просту річ: недостатньо «пояснити» поняття доходу чи бюджету; потрібно організувати навчання так, щоб учень навчився діяти – планувати, порівнювати, прогнозувати наслідки, обирати безпечні рішення в цифровому середовищі [6, с. 9].

Науково-практичне завдання статті полягає в обґрунтованому доборі методів виховання фінансової грамотності, які забезпечують перенесення знань у поведінку: від тренування базових навичок бюджетування до формування стійких стратегій протидії фінансовим ризикам і цифровим загрозам [6, с. 5; 6, с. 9].

Українські дослідження демонструють практикоорієнтований вектор фінансової освіти. Н. В. Бахмат трактує фінансову грамотність як сукупність базових знань про фінанси, банківську справу, страхування та бюджетування, що дає змогу підбирати фінансові продукти, оцінювати сімейну фінансову ситуацію, брати зобов'язання та розпізнавати шахрайські схеми [1, с. 107]. У методичному вимірі акцент робиться на завданнях економічного змісту на уроках математики та інтерактивних методах (зокрема «дерево рішень», «мозковий штурм», «міні дослідження»), які підсилюють прикладність навчання [1, с. 107].

М. Безділь, М. Данилюк і М. Дмитришин підкреслюють, що підвищення фінансової грамотності молоді передбачає систему освітніх і просвітницьких заходів, спрямованих на формування навичок управління особистими фінансами в повсякденному житті, а низький рівень грамотності підвищує уразливість молоді до шахрайства [2, с. 597].

У площині організації навчання Т. О. Кізима, І. Й. Круп'як, Н. М. Коломийчук звертають увагу на відсутність єдиного методичного підходу до викладання фінансової грамотності та пропонують активні методи: кейс-методи, тренінги, ділові ігри, різновиди проблемних і візуалізованих лекцій [4, с. 8; 4, с. 13]. Ресурсну базу для вчителя підсилюють електронні підручники й посібники курсу «Фінансова грамотність», розміщені на офіційних ресурсах МОН [3].

Міжнародні публікації підтримують підхід «навчання через дію». У PISA 2022 (фінансова грамотність) наголошено на потребі забезпечити фінансову освіту для всіх учнів, а не лише для тих, хто має сприятливі стартові умови [8]. У статті D. Suleiman курс фінансової грамотності описано як поєднання традиційних занять із практичними завданнями: розроблення кар'єрної стратегії, бюджетування в різних сценаріях, оцінювання банківських сервісів, симуляція фондового ринку [9, с. 1]. Гейміфікаційні підходи (А. Estima, С. Peguinho) демонструють потенціал навчальних ігор для учнів 12–18 років, де ключові фінансові та споживчі концепти опановуються через інтерактивний ігровий процес [7, с. 825].

Мета статті – обґрунтувати сучасні практичні методи виховання фінансової грамотності учнівської молоді та показати логіку їх добору відповідно до рамки фінансових компетентностей. Для досягнення мети ми: (1) розкриваємо зміст фінансової грамотності як освітнього результату; (2) систематизуємо практичні методи, придатні для шкільного середовища; (3) описуємо інструменти, що підсилюють перенесення навичок у повсякденність; (4) пропонуємо критерії оцінювання результативності практичних занять.

Фінансова грамотність у рамці компетентностей визначається як знання і розуміння фінансових концепцій і ризиків, а також навички, мотивація та впевненість у застосуванні цих знань для ефективних рішень у різних фінансових контекстах [6, с. 5]. Ця дефініція задає методичну рамку: навчання має поєднати інтелектуальний компонент (розуміння) з операційним (уміння діяти) і регуляторним (мотивація, самоконтроль). Стратегія НБУ додає поведінковий вимір через поняття фінансової культури як моделей повсякденних фінансових рішень [5, с. 5].

Нижче подаємо систему практичних методів, які безпосередньо «прив'язують» навчання до життєвих ситуацій. Ми виходимо з принципу: метод вважаємо адекватним, якщо він формує дію (порахувати, спланувати, порівняти, обрати, пояснити вибір) і дає учневі можливість побачити наслідки рішення ще до того, як це рішення стане реальним фінансовим досвідом.

Ситуаційні задачі та «фінансові історії». Це короткі сюжети з чіткими даними, що вимагають розрахунку і вибору. Приклад для 5–7 класів: учень отримує певну суму на тиждень і має спланувати витрати на транспорт/харчування/дозвілля та визначити суму заощадження. Для 8–11 класів додаємо складність: комісії, регулярні списання, «підписка з пробним періодом», порівняння двох пропозицій за критерієм повної вартості. Такі задачі органічно інтегруються в математику через завдання економічного змісту, що підсилює практичну спрямованість навчання [1, с. 107].

Кейс-метод і «дерево рішень». Кейс відрізняється від задачі тим, що містить неоднозначність: кілька прийнятних шляхів із різними ризиками. «Дерево рішень» добре працює як інструмент аргументації: учні фіксують варіанти, наслідки, ризики, критерії вибору. У дослідженні Н. В. Бахмат цей метод прямо названо серед ефективних для формування фінансової грамотності в початковій школі, але його легко масштабувати й на старші вікові групи [1, с. 107]. У вищій школі та старших класах кейс-метод теж визначається як робочий інструмент фінансової освіти [4, с. 13].

Тренінги та воркшопи з продуктом на виході. Йдеться про заняття, результатом якого є конкретний артефакт: особистий бюджет, план накопичення, чеклист безпечної оплати, карта фінансових цілей. У підході до фінансової освіти це створює ефект «зробив – можу повторити». Університетські практики фінансової освіти також спираються на активні формати (тренінги, ділові ігри), які підвищують залучення та професійну мотивацію [4, с. 13].

Проектні завдання з персоналізацією. Проект «живе» тоді, коли учень працює з близькою до реальності метою: «накопичити на дорогу покупку», «спланувати витрати на навчальний семестр», «порахувати бюджет шкільної події». У рамці компетентностей прямо наведено приклад ситуації накопичення на телефон і навичок планування часу досягнення мети [6, с. 5]. У такому форматі фінансова грамотність перестає бути «темою» і стає способом мислення.

Гейміфікація та рольові симуляції. Ігрова логіка корисна там, де потрібні повторювані тренування рішень і безпечно проживання помилок. У NEAd'24 описано гру для молоді 12–18 років, у якій учасники працюють із бюджетом «персони» та фінансовими сценаріями, а потім рефлексують власні рішення [7, с. 825]. Цей підхід добре поєднується з кейсами й тренінгами: гра дає мотивацію й емоційну залученість, а подальше обговорення – раціоналізацію досвіду.

Досвідні практичні завдання (experiential learning). У статті D. Suleiman описано структуру навчання, де лекційний блок підкріплюється практичними завданнями: бюджетування під різні сценарії, аналіз банківських сервісів, симуляція фондового ринку [9, с. 1]. Для школи це легко адаптувати: замість «фондового

ринку» – спрощена симуляція «інвестую/не інвестую», замість «аналізу банку» – порівняння двох карткових продуктів за критеріями комісій і безпеки.

Рисунок 1

Цикл організації практичного заняття з фінансової грамотності (схема)

Проблемна ситуація	Дані й обмеження (сума/час/ризик)	Розрахунок і порівняння варіантів	Вибір рішення	Аргументація (чому саме так)	Рефлексія наслідків	Перенесення навички
--------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	---------------	------------------------------	---------------------	---------------------

Джерело: розроблено нами на основі [6, с. 5; 7, с. 825; 9, с. 1].

Таблиця 1

Практичні методи виховання фінансової грамотності та очікуваний результат

Метод	Приклад навчальної дії	Очікуваний результат
Завдання економічного змісту (інтеграція в математику)	розрахунок бюджету, відсотків, порівняння вартості	зв'язок фінансових понять із повсякденними рішеннями
«Дерево рішень», кейс	варіанти → наслідки → критерії → вибір	навичка аргументованого фінансового вибору
Тренінг/воркшоп	«мій бюджет», «план накопичення», чеклист безпеки	відтворюваний алгоритм дій і самоконтроль
Проект	щоденник витрат, бюджет події, фінансова ціль	стратегічне планування і відповідальність
Гейміфікація/симуляція	гра «сімейний бюджет», сценарії витрат	тренування рішень, розуміння компромісів
Досвідні завдання (learning by doing)	аналіз сервісів, сценарії бюджету, симуляція	перенесення знань у практику через «дію + рефлексію»

Джерело: складено нами на основі [1, с. 107; 4, с. 13; 7, с. 825; 9, с. 1].

Рамка компетентностей вводить поняття цифрових фінансових компетентностей як компетентностей, пов'язаних із цифровими фінансовими послугами, інструментами та активами, що стосуються особистих фінансів [6, с. 9]. Це підказує, що «цифрова фінансова грамотність» має бути не додатком наприкінці теми, а горизонтальною лінією через різні види діяльності: безпечні онлайн-платежі, розпізнавання фішингу, контроль підписок, робота з персональними даними, критичність до рекламних повідомлень і «легких грошей». Саме тут методи кейсу й тренінгу дають найкращу керованість: учень працює з реалістичними повідомленнями/ситуаціями і повторює правильний алгоритм дій до автоматизму [2, с. 597; 6, с. 9].

Щоб практичні методи не перетворилися на «цікаву активність без наслідків», пропонуємо оцінювати результативність за чотирма критеріями:

(1) операційність – учень виконує дію (планує бюджет, порівнює варіанти, рахує повну вартість);

(2) аргументація – пояснює вибір, посилаючись на дані й ризики;

(3) стійкість поведінкової стратегії – демонструє самоконтроль (відкладення, пріоритизація потреб, обережність у цифрових платежах);

(4) перенесення – застосовує навичку в новій ситуації з іншими даними.

Ці критерії логічно впливають із визначення фінансової грамотності як поєднання знань, навичок, мотивації та впевненості в застосуванні знань [6, с. 5], а також із практик навчання через дію та рефлексію [9, с. 1].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Практичні методи виховання фінансової грамотності доцільно будувати як систему, де кожна навчальна активність завершується дією і поясненням рішення. Завдання економічного змісту на уроках математики створюють природний місток між розрахунком і життєвою ситуацією [1, с. 107]. Кейс-метод і «дерево рішень» формують культуру аргументованого вибору, тренінги й воркшопи дають алгоритм поведінки, проекти розвивають стратегічність, а гейміфікація й симуляції забезпечують повторюваність практики та емоційну залученість [4, с. 13; 7, с. 825]. У цифровому вимірі рамка компетентностей вимагає системно тренувати безпечні фінансові дії в онлайні [6, с. 9], що безпосередньо відповідає викликам уразливості молоді до шахрайства [2, с. 597].

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричне порівняння комбінацій методів (наприклад, «кейс → гра → рефлексія» проти «тренінг → проект») у різних вікових групах, а також на розроблення коротких інструментів оцінювання перенесення фінансових навичок у позашкільні ситуації. У міжнародному контексті зберігає актуальність питання доступності фінансової освіти для всіх учнів, що підкреслюється матеріалами PISA [8].

Список використаних джерел

1. Бахмат, Н.В. Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в Новій українській школі [Текст] / Н.В. Бахмат // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2021. – Вип. 31. – С. 107-122. – DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-107-122>
2. Безділь, М. Формування шляхів підвищення фінансової грамотності молоді [Текст] / М. Безділь, М. Данилюк, М. Дмитришин // Економіка та суспільство. – 2025. – Вип. 71. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-146>
3. Електронні підручники та посібники курсу «Фінансова грамотність» / Міністерство освіти і науки України. – URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/pidruchniki/elektronni-versii-pidruchnikiv/elektronni-pidruchniki-ta-posibniki-kursu-finansova-gramotnist> (дата звернення: 01.06.2026).
4. Кізима, Т.О. Методика викладання фінансової грамотності у вищій школі: досвід та перспективи [Текст] / Т.О. Кізима, І.Й. Круп'як, Н.М. Коломийчук // Світ фінансів. – 2020. – № 3 (64). – С. 8-18. – DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.03.008>

5. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року / Національний банк України. – Київ, 2024. – 44 с. – URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/nbu-strategy-fingramotnosti-2030-compressed.pdf> (дата звернення: 01.06.2026).
6. Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Національний банк України, МОН України, НКЦПФР. – Київ, 2024. – 69 с. – URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/ramka-finansovikh-kompetetnostei-ditei-ta-molodi-ukrayini.pdf> (дата звернення: 01.06.2026).
7. Estima, A. Using gamification to promote financial literacy and consumer education among future generations [Text] / A. Estima, C. Peguinho // 10th International Conference on Higher Education Advances (HEAd'24), Valencia, 18-21 June 2024. – Valencia : Editorial Universitat Politècnica de València, 2024. – P. 825-830. – DOI: <https://doi.org/10.4995/HEAd24.2024.17353>
8. OECD. PISA 2022 Results. Vol. IV : How Financially Smart Are Students? – Paris : OECD Publishing, 2024. – 247 p. – DOI: <https://doi.org/10.1787/5a849c2a-en>
9. Suleiman, D. An experiential learning approach to financial literacy education [Text] / D. Suleiman // Journal of Instructional Pedagogies. – 2024. – Vol. 30. – P. 1-16. – URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1459990> (дата звернення: 01.06.2026).